

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Nebaigti kūriniai

Vienas romėnų imperatorius ir karvedys išsitarė, kad žmogus turi galią daryti tik tai, kas Dievui patinka. Ir daro tai, klausydamas savo prigimties, o žmogiškoji prigimtis, reikia suprasti, yra teisinga.

Bet ar iš tiesų žmogaus prigimtis yra tokia ir žmogus tikrai turi galią daryti tai, kas Dievui patinka?.. Tuo labiau – priimti tai, ką Dievas siunčia? Mūsų žmogiškoji prigimtis to bijo ir nesupranta. O rasti ryšį su dieviškąja prigimtimi – taigi suvokimą, kad esi dvasinė būtybė – labai sunku, nes kūnas ir siela, tie du po mirties suyrantys dalykai, šiandien yra sugėrę, sutraukę dvasios kaip grynosios žmogiškosios substancijos reikšmę ir beveik nieko nepalikę. (Prisimčiau E. A. Poe ir jo apsakymus, kuriuose iš kapo kalba yrančios sielos likučiai; kažkada mane tai labai sukrėtė, nes laikiau sielą nemirtinga).

Ateizmas – tai labirintas be centro, taip rašė G. K. Chestertonas. O žmogui būtina rasti būties centrą. Turėdamas omeny savo netobulą kūną ir prigimtį, žmogus pats sau negali būti tokiu centru. Jam neužtenka tiesmuko atsakymo į klausimą, kas po mirties lieka iš žmogaus: negi tik nudirbti darbai, teisingos politinės pažiūros ir šykštūs aplinkinių prisiminimai?.. Ir viskas?.. Tai kam tada žmogui duotas didžiulis nerimas, veržimasis, svajonės, tikėjimas, kam visa tai, jeigu esi tik protingas gyvūnas? Kodėl tada taip giliai ir esmingai, o ne instinktyviai skirta suvokti mirtį kaip viso to pabaigą?..

O jeigu tai nesibaigia?.. Ar mirtis yra pabaiga? Ar pabaiga negali turėti pradžios?

Žinoma, paprasčiau apsiriboti pragmatišku požiūriu į pasaulį ar kokiomis nors neįkyriomis ezoterinėmis praktikomis, kurios, beje, irgi neturi centro. Ir gali klaidžioti po jų labirintą kiek širdis geidžia. Bet kaip tada didžiosios būties tiesos, tokios kaip garbė, kilnumas, atlaidumas, išmintis, tvirtumas, susivaldymas?.. Šių dalykų koncentracija – arba ir jie atskirai – jau savaime atrodo dieviški. Įkūnijantys dieviškąją prigimtį. Grynąją dvasią. Ir žemiškoji žmogaus prigimtis, jeigu į ją nukrinta šių dalykų krislai, turi galimybę išsiskleisti ir priartėti prie Dievo.

Ir neskleisti dalykų patinkančių tam, kuris, anot Goethės, darydamas vien gera, blogo linki. Betgi koks žmogus įstengtų atsiriboti nuo visko, kas patinka tai jėgai? Bent jau čia, žemėje, kur žmogus kiekvieną dieną pasmerktas gundymams? Ir net šventasis turi kiekvieną dieną kovoti dėl savo minčių tyrumo? Nė vienas iš mūsų nėra pajėgus atsispirti, nebent su Dievo pagalba. O tas, kuris mano, kad gali, ir gali vienas pats, jau yra įkliuvęs į piktojo tinklus.

Visi esame mažiau ar daugiau sugadinti kūriniai, ir mus galutinai gali ištaisyti tik pats Kūrėjas. O gal – gal mes esame dar nebaigti kūriniai. Ir tai žino vėlgi tik Jis.

Renata Šerelytė

Šarūnas Šimulynas. Senis, 1987. Kartonas, tempera, 19,9x15,5 cm. Vidmanto Martikonio kolekcija „Autoportretai“

TAPYBOS MAGIJA

1. moteris atsispindinti vandens paviršiuje kur maža lydekaitė metro gylėje mokosi tykoti grobio

2. rugpjūčio romantiškoje mėnesienoje šernai knisantys bulves medžiotojas tūno kitapus paveiklo ir rėmai jam kliudo iššauti

3. įsilipęs į medį tu grojantis lūpine armonike bet tavęs nematyti lapijoje tavo muziką išreiškia medis

4. kada skrendantį paukštį pieši vien vėjas sustingęs įrėmintoje erdvėje tu giniesi kad paukščiui pritrūko dažu

5. vienoj pusėj saulė kitoje mėnulis galvą sukioju tai saulę matau tai mėnulį paveiksle be rėmų

6. nematyt atsivėrusio akivaro iš akivaro kyšančios velnio galvos velnias iškišęs liežuvį ant to liežuvio pasirašyk

Aidas Marčėnas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Nebaigti kūriniai • 2-as psl. Algis Vaškevičius. Kaunas ruošiasi tapti viena didele visos Europos scena • 3-as psl. Šarūnas Šimulynas. Skunksas. Novelė • 4-as psl. Renata Šerelytė. Nuo taško prasižėdęs pasaulis • 6-as psl. Janina Survilaitė. Lietuviškosios fotografijos fenomenas • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Pirmieji Lietuvos žingsniai į Europos Sąjungą Vytauto V. Stanionio objektyve • 8-as psl. Naujai išleista Rytmečio Rasa/ Morning Dew poezijos/fotografijų knyga

Kitame numeryje: Istorijų festivalis Kaune • Stanislawui Lemui – 100

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Kaunas ruošiasi tapti viena didele visos Europos scena

Algis Vaškevičius

Po dvylikos metų pertraukos Europos kultūros sostinės titulas grįžta į Lietuvą – 2009-aisiais Europos kultūros sostine buvo Vilnius, o ateinančiais, 2022 metais Kaunas ir Kauno rajonas taps viena didele Europos scena. Prie šio miesto didžiosios programos kūrimo prisidėjo 80 organizacijų, 500 prodiuserių, 4 000 atlikėjų ir menininkų.

Atskleidė kitų metų kultūrinę programą

Europos kultūros sostinės yra skelbiamos nuo 1985 metų. Ši iniciatyva laikoma sėkmingiausiu Europos Sąjungos projektu kultūros srityje. Per šį laiką įvairiose šalyse buvo nominuota daugiau nei 60 miestų, visi jie turėjo galimybę atkreipti į save dėmesį nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu.

Visai neseniai „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ žengė svarbų žingsnį – atskleidė iki šiol niekur neskelbtą kitų metų kultūrinę programą. „Šiandien, kai rankose laikome spausdintą Kaunas 2022 programos knygą, visai Lietuvai, Europai ir pasauliui pristatomi šimtai meno ir kultūros projektų bei išskirtinių dalyvių – atskleidžiame tai, ką kartu su daugybe partnerių ilgai brandinome!“ – spaudos konferencijoje sakė „Kaunas 2022“ vadovė Virginija Vitkienė. Kaune programą pristatė net trys 2022 metų kultūros sostinės – Liuksemburgo Esch miestas, Serbijos Novi Sad ir Kaunas.

Jau aišku, kad 2022 m. sausio 22 dieną įvyks didysis programos „Kaunas 2022“ atidarymas, o per ateinančius metus Kaune ir Kauno rajone iš viso įvyks apie 40 festivalių, daugiau nei 60 parodų, per 250 scenos meno renginių (iš kurių – daugiau nei 50 premjerų) ir per 250 koncertų. Šiuos skaičius ir daugybę iki šiol neatskleistų detalių visai Europai spaudos konferencijoje vardijo „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ rengėjai.

Vizija kilo iš bendruomenės

„Nuo pat „Kaunas 2022“ užuomazgos man teko dalyvauti pačiame šios programos įvykių sukūryje ir matyti, kaip idėja tampa realybe, o realybė pildosi vis naujomis spalvomis. Esu įsitikinęs – programos stiprybė glūdi pačiose jos gimimo ištakose. Kauno, kaip būsimosios Europos kultūros sostinės, vizija kilo iš bendruomenės, iš menininkų, iš miesto gyventojų ir jo istorijos puoselėtojų. Bendrystė, energijos mainai, dalijimasis idėjomis ir sutelktumas pakylėjo šią viziją iki lemtingo sprendimo, įrašysiančio 2022-uosius į Kauno istoriją kaip ištisą išskirtinį laikotarpį“, – teigė programos pristatyme kultūros ministras Simonas Kairys.

Pasak Kauno miesto savivaldybės mero Visvaldo Matijošaičio, Kaunas savo istorijoje išgyvena ypatingą momentą. „Mes išaugome ir tampame pagrindine senojo žemyno scena – Europos kultūros sostine. Šiandieną galime pagrįstai didžiuliais, kad 613 metų skaičiuojantis Kaunas sulaukė dar vieno solidaus pripažinimo ir pelnytai atsiduria pačiame dėmesio centre.

Esu tikras, kad po 2022-ųjų išlaikysime tokį ritmą ir, nemažindami tempo, toliau nuosekliai bei drąsiai kursime ambicingą, tvarią savo miesto ateitį, pilną pozityvių pokyčių ir iškilų pasiekimų. Tegul dar po šimto metų būsimos kartos žvelgs į šį laikotarpį kaip vieną rezultatyviausių Kauno etapų“, – sakė jis.

Apie tai, kad Kaunas taps Europos kultūros sostine, paaikškėjo dar 2017 metais. Per tuos penkerius metus vyko intensyvūs pasiruošimo darbai, vyko daug įvairių renginių, miestas ir jį supančios

gyvenvietės, labai aktyvios buvo įvairios Kauno bendruomenės, o „Šiuolaikinių seniūnijų“ projektas padėjo pritraukti į Pakaunės miestelius žinomų Europos menininkų ir sutelkti tas bendruomenes.

Švęsti bendruomeniškumą – vienas didžiųjų „Kaunas 2022“ tikslų. Bendruomenių laboratorijos mikrorajonuose „Fluxus Labas!“ ir „Šiuolaikinių seniūnijų“ programa Kauno rajone – tai jau įvykę renginiai, sulaukę daugiau nei 18 000 dalyvių ir per 55 000 žiūrovų. Prie ketverius metus trunkančios kelionės jau prisidėjo daugiau nei 350 užsienio ir Lietuvos menininkų, sukurta daugiau nei 70 įvietinto meno kūrinių.

Kaune jau gausu būsimųjų metų ženklų. Algio Vaškevičiaus nuotrauka

Skambūs vardai, įspūdingi festivaliai

Pasak organizatorių, „Kaunas 2022“ programa formuojama kaip vientisas didžiulis draminis veiklas, įprasminantis miesto ir miestiečių tobulėjimo kelią. Nuo pat pirmos dienos tai bendruomenės projektas – daugiausia pajėgų, laiko ir finansų skiriama įtraukti į kultūrą kuo daugiau miestiečių. Tuo pačiu tai ir edukacinis projektas – naujų kultūros veikimo būdų išmoko šimtai šios srities profesionalų ir entuziastų, taip pat gausybė čia augančių jaunosios kartos atstovų, taigi būsimasis „Kaunas 2022“ palikimas – tai kokybiška ir turininga miesto ir rajono ateitis.

Didieji 2022 metų renginiai – „Sukilimas“ (sausio 22 d.), „Santaka“ (gegužės 20 d.) ir „Sutartis“ (lapkričio 25–27 d.) drauge yra kuriami daugybės Lietuvos ir užsienio menininkų. Jų idėjosse atgimsta ir istorinės Kaune gimusios bei kūrūsios asmenybės „Fluxus“ pradininkas Jurgis Mačiūnas filosofas Emanuelis Levinas ir kiti. Tarp „Kaunas 2022“ programos garsiausių vardų – Marina Abramović, Yoko Ono, Robert Wilson, Mirga Gražinytė-Tyla, Modestas Pitrenas, Edgaras Montvidas, Oskaras Koršunovas, Jenny Kagan, Philip Miller, Antony Polonsky ir daugelis kitų.

Kaune ir Kauno rajone „Šiuolaikinės sostinės“

„Kaunas 2022“ vadovė Virginija Vitkienė pristato svarbiausius svečius.

Martyno Plepio nuotr.

iniciatyva užgimusių šventės – „Fluxus“, Istorijų, „ConTempo“ festivaliai, Dizaino įvykis, programa „Šiuolaikinės seniūnijos“ jau tapo mėgstamomis kauniečių bei rajono gyventojų ir gyvuos toliau. Prieš kelerius metus atsiradusi Laimės diena išaugo Kauno ribas ir išplito po visą Lietuvą. Tokios „Kaunas 2022“ programos kaip „Modernizmas ateičiai“ daug prisideda prie miestiečių supančios išskirtinės architektūrinės aplinkos įvertinimo ir įveiklinimo bei spartaus kauniečių modernizmo kelio į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašus.

Pagrindiniai 2022-ųjų metų programos įvykiai bus tarptautinė jaunųjų menininkų, kuriančių su bendruomenėmis paroda „Magic Carpets Landed“, 13-oji Kauno bienalė „Once Upon Another Time... gyveno jie jau kitaip“, vieno įtakingiausių šiuolaikinių pasaulio menininkų William Kentridge paroda „Tai, ko nepamename“, meno pasaulio nonkonformistės, ryškios New Yorko meno scenos figūros Yoko Ono retrospektyvinė paroda „Laisvės pažinimo sodas“, vienos žinomiausių pasaulio menininkų Marinos Abramović paroda „Būties atmintis“.

Taip pat laukia jau minėta tarptautinė Laimės diena, MO muziejaus ir Kauno miesto muziejaus paroda „Kaunas–Vilnius: nuversti kalnus“, Japonijos dienos Kaune „WA!“, be galo atviras miesto pokalbis su žmogumi – paroda „1972: pramušti sieną“, unikali platforma lyderiams, akademikams, kultūros lauko profesionalams ir plačiajai visuomenei – Europos kultūros sostinės forumas, draugystę stiprinanti Kiemų šventė, šiuolaikinio miesto festivalis „Audra“, Jenny Kagan paroda „Iš tamsos“, pasaulinis litvakų forumas, specialiai Kaunui parašytos kompozitoriaus Philip Miller (PAR) kantatos pasaulinė premjera su koncepcijos bendraautore Jenny Kagan (JK), landšafto dizaino festivalis „Magenta“ ir kiti renginiai.

Pakeistas oro uosto pavadinimas

Pasitinkant „Kauno – Europos kultūros sostinės“ metus, Kauno oro uostas laikinai, iki ateinančių metų pabaigos pervadintas į „Fluxus“ oro uostą. „Labai džiaugiamės tuo, kad jau kitais metais Kaunas taps Europos kultūros sostine, o tai reiškia, kad ir šio miesto oro uostas taps kultūros vartais tūkstančiams atskrendančių lankytojų. Ta proga ir oro uostas laikinai užsideda „Fluxus“ skrybėlė. Tikime, kad organizatoriai pasiūlys nestandartinių sprendimų, kurie ne tik pasitiks, bet ir nuo pirmo žingsnio kultūrinėmis iniciatyvomis įtrauks atvykusius svečius“, – sakė valstybės įmonės „Lietuvos oro uostai“ generalinis direktorius Marius Gelžinis.

Kaune rugsėjo 22–23 dienomis surengto Europos kultūros forumo metu Šiuolaikinės sostinės programos vadovė Ana Kočegarova teigė, šis forumas pradėtas kaip proga ir vieta mokytis ir pasisemti įkvėpimo iš miestų ir organizacijų sėkmės istorijų. Pasak jos, šiame, patvirtinus drašią ir ambicingą kitų metų programą, paremtą bendrakūrybos principu, pasirodė natūralu savo patirtimi dalintis su kitais – miestais, kurie planuoja Europos kultūros sostinėmis tapti ateityje bei šio kultūrinio fenomeno dalimi norinčiais būti kūrėjais.

Visas naujienas apie „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ galima sekti svetainėje www.kaunas2022.eu. □

Šarūnas Šimulynas (1939–1999) – žymus mūsų laiko menininkas, dailininkas, skulptorius, beletristas. Išleido dvi novelių knygas („Tėvonija“ ir „Rugiuose tarp obelių“), tapusias įvykiu lietuvių literatūros lauke. Jo proza – stipri, netgi šiurkštoka, „kieta“, nevengianti „žemojo“ humoro, tačiau čia pat galime aptikti gilių ir autentiškų, įkvėptų grožio ir katarsio akimirkų. Ankstyva mirtis neleido autoriui išplėtoti novelisto dovanos, tačiau į lietuvių literatūros istoriją jis įsirašė kaip savitas, unikalus žodžio meistras.

Šarūnas Šimulynas. Žmogus žiogas. Tempera, kartonas, 15,5x17 cm

Skunksas

Novelė

Šarūnas Šimulynas

A nksčiau mane jaudino kraujo ryšys. Tarytum bendra kraujagysle tekantis, iš motinos ir tėvo prosenelių bambos; iš kažkokio vieno, vientiso kūno. Kurio vardas – Gentis.

Dabar, žmogau, nieko ypatinga nepajunti, apkabinęs tik vaikystėje matytą giminaitį. Kurio įvaizdis tavoje atminty pusšimčio metų senumo. Jeigu jis apskritai dar išlikęs. Kurį pažinėjai iš laišku ir keleto tėvų albume užsilikusiu jo jaunystės nuotraukų. Nes laišakai – saitas, palaikęs tarpusavio šilumą su pusbroliu, karo pabėgėliu Jungtinėse Valstijose. Ir todėl man atrodo – jis visuomet alsavo šalia. Nors tas artimas jau nepanašus į linų spalvos plaukus nešiojusį vaikina prieš penkiasdešimt ar daugiau praeityje prasmegusių metų.

Senatvėje tėvynė juos magina, traukia. O pasikeitus laikams, giminės iš Amerikos atvažiuoja dažniau ir dažniau. Jie visi trokšta pasilaidoti protėvių kapinėse.

Pusbrolis Antanėlis, kaip ir prieš dvejus metus, mano namuose. Raukšlėtas, praplikęs, su akiniuotomis šelmio akimis. Tik jos dar jaunos. Vartome nuotraukas, žvengiamo palinksminti vyno.

– Kodėl nesijuokt, jeigu neištveri? – sako, – aš net prisimenu, kas fotografavo... Tavo amžiną atilsį tėvas.

– Čia aš ir tu, – patikslinau.

Nuotraukoje jaunuolis, išsišiepęs iki ausų – gal aštuoniolikos metų – prie mūsų namuko tėviškėje, kur žydėdavo bijūnai. Šalia, ant žolės, iš karklų pintas krepšys. Jame sėdžiu bliuanantis aš ir riebi, raiba višta, pakreipusi galvą. Marga kaip gegutė.

– Tu buvai metų senumo ponaitis.

– Kaip višta man neiškirta akies?

– Gi iš po kubilo ištraukta perekslė, – paaiškino, – buvo apdujus. Patupdyta net nemėgino išlipti. Tik dairė kvaksėdama.

– Antanai, kodėl niekada nekalbi apie save? – užklausa, – vien giminės, pažįstami, ar tų pažįstamų pažįstami. Tiesą pasakius, mažai žinau. Papasakok ką nors juokinga.

– Matai, mano gyvenime nieko linksmo nebuvo. Pradžioje kaip negrai varganai vertėmės. Prastai ap-

mokamas darbas, darbas ir darbas. Kai atplaukę laivu išlipome mažytėje Konektikuto valstijoje, tai taip ir po šiai dienai. Harfordo priemiestyje. Pradžioje su žmona nuomojome dviejų kambarių palėpę su amerikoniškais tarakonais; kitaip neišėjo. Giminės ir pažįstami juokėsi: „Na, Antanėlis taip ir numirs skurde. Niekada neturės nuosavo buto!“ Po trejų taupymo metų nusipirkom keturių kambarių būstą. Tuomet anie vaipėsi: „Antanėlis niekada neturės automobilio“. Kai įsitaisėme seną, bet gerai užlaikytą forda, liežuviais malė: „Antanėlis niekada neturės nuosavo namo“. Kai gavę paskolą persikraustėme į šešių kambarių namą – jie sukriuksėjo: „Antanas šuva, jo išsipusčius šeimyna riečia nosį“.

Pusbrolio akys švytėjo – didžiavosi savo šeiminku.

– Vieną kartą turėjau juokingą nuotyki, – tęsė, – gal ne tiek juokingą, kiek kiauilišką. Berods penkiasdešimtais, dar mūsų nepriteklius metais, kai drauge su tarakonais tūnojome dviejuose kambarėliuose. Autobusu važiuodavau grybauti. Ne iš gero gyvenimo. Dėl maisto. Iš Harfordo nusidangindavau į Alačų kalnų atšakas. Kokie ten kalnai, juokas – kupranugario kupros, puskilometro aukščio. Bet priekalnės apaugusios miškais. Ir grybų daug. Ir skunksų daug. Ar žinai, kas yra skunksas?

– Aš žinau, – pasigyrė mano devynmetė dukra, tyliai įslinkusi kambarin. – Turiu „Dėdulės Rimuso pasakas“.

– Tu maišai Džoelio Hario oposumą su skunksu, – tyliai paaiškinau.

– Didelis čia dalykas, – šyptelėjo pusbrolis, – tegul painioja.

– Aš žinau skunksą, – atkakliai prieštaravo dukra.

– Nesiginčyk, geriau...

Pasirausęs knygų lentynoje, ištraukiau S. Mastauskio „Taikomoji zoologija“. Ir atvertęs 644 puslapį liepiau:

– Skaityk garsiai.

Dukra skaitė: „Skunksas (mephitis mephitis) kiauinių šeimos žvėrelis. Skunksų yra daug rūšių. Gyvena Amerikoje, Afrikoje, Azijoje. Skunksai minta mėsa. Šių žvėrelių pasturgalinės liaukos gamina nepaprastai dvokiantį skystį...“

– Pakaks, – nutraukiau, – toliau skaityk tyliai.

– Neskaitysiu, – pasakė iširdusi mergaitė ir užvertė galvą. Jos žandai plykstelėjo raudoniu.

– Skunksus medžiojau Azijoje, – įsiterpiau, – žinojau ir buvau atsargus. Tik nelabai jauku lupant kai-liuką.

– Gali džiaugtis. Šaudei iš toli. Trumpesniuose atstumuose skunksai šauo kaip indėnai.

Duktė atsisėdo šalia ir klausė. Ji laukė.

– Per tą skunksą visi kaimynai tyčiojosi, kol nepersikraustėme į tą didesnę butą, esantį kitame Harfordo pakrašty. Ir alaus bare pašiepdavo. Žinai, amerikoniškai mėgsta nešvankų juoką.

Taigi švintant išvažiuavau autobusu. Tais laikais ir autobusai buvo juokingai maži, trumpučiai. Keliaavome ilgokai. Išlipau nedidelėje gyvenvietėje, kur toluome žaliavo girios.

Grybų daug, velniai visų neišraus – džiaugiaus. Jau prikroviau krepšį, bebaigiau ir antrąjį. Saulutė krypo nuo vidudienio. Dairaus. Miškas toks mielas kaip Lietuvoj. Net uždainavau atsidusęs.

Ir medyje pamačiau skunksą ant šakos. „Toks gražus žvėrelis, blizgančiom akutėm žiūri į mane, vis papurto iškeltą purią uodegą, – mažiau, – kodėl žmonės apie tave negerai šneka?“

– Mažas gražuolėli, – paklausa, – kur tavo vaikai?

Ir pastebėjau netoli to medžio grybų guotą. Kepurės šviečia, šaukiasi.

– Pasidalinkime, skunkseli, – tariu, – pusė tau, pusė man.

Ir tikėk, lyg sėtono pakuždėtas, nužingsniavau jų linkui. Viena akimi stebiu skunksą, kita skaičiuoju grybus. Žvėriukas ramiai tupi nemirksėdamas, akutės žiba. Ir matyt, kai peržengiau padarumo ribą, jis, staiga apsigrėžęs, ištempė uodegą. Nespėjau susigaudyti. Pamačiau į mane atskrendančią čiurkšlę! Per tą sekundės dalį tik sugebėjau palenkti skrybėlėtą galvą: jutau ant rūbo lašais tyškantį smarvės srautą... O kokį! Dieve tu šventas, net neišsivaizdavau, nesitikėjau tokio dvoko. Pilna žodžio prasme dusau, aptemo akys. Metęs krepšius šokau į šalį.

– Už ką mane šitaip, šlykštyne? – riktelėjau. Parkritęs ant žemės, kaip kumelys voliojauši žolėje. Sumė toks beprotiškas juokas, kad trūkičiau susiritęs. O kai pažūrėjau į prakeiktą medį – skunkso jau

nebuvo. Pragariškas smirdas trenkė nuo manęs. Uodai ir musės, iki šiol įkyriai zujė aplinkui, aplenkėdavo lanku. Ką aš nedariau – jokios naudos. Keikiausi visais žodžiais, kokius tik žinojau. Nusivilkęs striukę, tryniau žeme, valiau samanomis. Radęs upelį mirkiau vandenyje, išmaigęs praskalavau. Išgrėžęs pakabinu ant krūmo – trenkė iš tolo. Atsitraukiau dešimt žingsnių ir uodžiu – tas pats mėšlas – visas pasaulis dvokia vienu kvapu. Kur beeitum smirdo šleifas ėjo su manimi, apgaubęs debesiu. Trenkė nuo kelnų, įdvisusių batų.

– Ką gi darysi, Antanėli? – pasiklausiau savęs, – kaip grįši? Tu tikra šūdų statinė...

Bet nebūčiau kilęs iš panemunių. Atsitūpęs išstėnėjau krūvelę ir pagaliuku pakabinęs brūkstelėjau per panosę. Savas kvapas vis tiek mielesnis nei skunkso. Susiraukia, susikauptiau ir nužingsniavau atgal, linkui autobusu stotelės. Grybus teko išmesti. Išverčiau prasmirdusias krūvas. Striukė ant pečių pradžiūvo. Tik kvapas kaip siurbėlė išsisiurbęs – tas pats. Gi dvi valandos kelio. Grybų daug – guodžiausi. Pakeliui vėl prikroviau krepšius. Tik man atrodė, kad ir jie apdergti.

Įšlindęs iš miško, jau mačiau stotelę. Ankstyvieji grybautojai būriavos atokiau. Šnekučiavosi, rūkė. Žvilgtelėjau į laikrodį – autobusas pravažiuos po pusvalandžio. Vėl pažūrėjęs į laikrodį galvojau: „Ne tik jis, bet ir laikas dvokia“. Ir nupėdinu tą kelio atkarpą delsdamas, lėtai vilkdamas kojas. „Laimė, kad kasos langelis lauke“, – raminaus.

Kai prisigretinau prie stotelės (apgalvotai, iš tos pusės kur nebuvo žmogystų), už gero puskilometro pamačiau autobusą, atidulkantį vieškeliu. Pinigus atskaičiavau tiksliai, be grąžos. Skubiai kystelėjau dolerius per pakelto langelio plyšį ir pasakiau: „Šiaurinis Harfordas, prašau pone“. Griebiau kasininko atkištą bilietą ir šastelėjau į šoną. Bet jisai spėjo įtarti. Kilstelėjęs langelį iškišo galvą ir uostė ore. Man teliko nuspjaut. Ką ir padariau. Rankoje turėjau bilietą. Ir pagal visus Amerikos įstatymus iš autobuso manęs niekas neišmes. O jis jau stovėjo. Įlipęs paskutinis klestelėjau į laisvą sėdynę mašinos gale. Visi keleiviai atsisuko, paniekinamai spoksodami, delnais užsidengė burnas ir nosis. Jie keikėsi, negrės spjaudė į mane. Aš nekaltai šypojojus, pakėlęs ranką mosavau bilietu. Ir niekas nesiryžo artintis. Toji smarvė, tarytum stiklo siena, atskyrė juos nuo manęs. Nors jaučiausi taip, lyg sėdėčiau šiltai pridertomis kelnėmis. „Bet aš turiu bilietą“, – kartojau. Mane svaigino tvaiko slogutis, apėmė snaudulys. Ir užmigau nuosavos smarvės užliūliuotas.

Atsibudęs stebėjau – autobusus tuščias. Važiavome dviese. Vairuotojas, nosine apsirišęs burną, ir aš. Žvilgterėjęs į laikrodį, suvokiau – pirmoje stotelėje neišlaikė visi grybautojai išlipo. Ir keliavome iki Harfordo, vienas kitam netarę žodžio. Neskaitant piktų, paniekos kupinų dėbtelėjimų.

Bet čia dar nesibaigė išmėginimai. Einant gatvėmis, kaukdami, lodami mane lydėjo valkataujantys šunės. Ir tie laikėsi pagarbaus atstumo, net nemėgindami grybštelti.

Jau vakarėjant, įsukęs į kiemą, kur dviaukštyje nuomojome palėpę, akis į akį susidūriau su senberniu šei-mininku Frenku. Žmogelis kapstėsi pievelės gėlėse. Užuođęs išmeigė šakes į žemę ir užstojo kelią.

– Neįžengsi į mano namą! – užriko, – tu apšiktas!

– Užpuolė skunksas, – mėginu teisintis.

– Man visai nesvarbu, kas apdergė. Tu dvoki!

Jis puolė prie durų, atvėręs ilindo, trekstelėjęs raktu užsirakino ir nubildėjo laiptais viršun, pas mano žmoną.

Visi namo gyventojai išvirto pro staiga atsilapojusias duris. Aš trypčiojau vejoje kaip kvailys tarp grybų. Net mano žmona šaukė:

– Tu negrįši toks į namus! Kaimynai žvengė, mokino.

– Tai ką man daryti, pasikart? – klykiau žmonai.

– Nusirenk nuogas ir palik rūbus lauke! – rėkė choru, – tik sudeginti, tik sudeginti...

Ir nusirengiau. Nusivilkęs striukę, tėškiau ant žemės, marškinius – ant striukės; atrišau batus – į krūvą; besismaukiant kelnes susipynė kojos. Nusirengiau viską. Spyriau į pintinę su grybais. Tvojau į antrąją. Ir nuogut nuogutėlis, delnais prisidengęs, įžengiau, spraudžiaus pro žioplius, nosinėmis užvožusius burnas ir nosis. Atsigrėžęs pastebėjau Frenką. Pasišokinėdamas jis bėgo pievele, nešinas benzino kanistriuku. Ir, pasmeigęs šakėmis, nusinešė drapanas.

Vonioje žmona mane išmaudė. Ir pakvėpino

Nuo taško prasideda pasaulis

Renata Šerelytė

Apsiniaukusį rugsėjo šiokiadienį nedidelėje, pusrūsyje įsikūrusioje jaukioje galerijoje „Taško istorija“ buvo tuščia, tik į stiklinį prieangio stogelį barbeno lietus. Maloniai pasitukusi galerijos šeimininkė Eglė Jokužytė aprodė galerijoje eksponuojamus dailininko Andriaus Paulavičiaus abstrakcionistinius darbus ir jo dirbtuves, kuriose karaliavo maištinga kūrybos dvasia.

Tokį rytmetį, kai šuorais pliaupia lietus ir pro debesis kartkartėmis pasirodo saulė, pats tas metas prie kvapnios ir stiprios kavos puodelio kalbėtis apie paveikslus ir knygas. O apie pastarąsias Eglė, pirmosios privačios spaustuovės nepriklausomoje Lietuvoje įkūrėjo Sauliaus Jokužio dukra, tikrai turi ką papasakoti. Nes ji vienintelė Lietuvoje užsiima tokiu unikaliumi ir, kaip prisipažino, ne pelno siekiančiu amatu – leidžia knygas, kurias gali skaityti visi vaikai: ir regintys, ir neregiai. Jos tarsi suartina du skirtingus pasaulius, o neregiam su teikia galimybę skaityti tą pačią knygą kartu su visais.

Žinoma, tai toli gražu ne vienintelė prieš dešimtmetį jos įkurto socialinio verslo „Verslas ar menas“ veiklos sritis – jeigu internete atsidarysite www.vam.lt arba <https://taskoistorija.lt>, rasite daugybę informacijos apie Eglės nuveiktus darbus ir jos pasiūlymus verslui, visuomenei ir menininkams, įgyvendintus kūrybinius, meninius ir edukacinius projektus, pritaikytus specialiuoju ugdymo poreikių turintiems vaikams ir jaunimui. „O, kiek mokyklų esu su tais projektais apvažiavusi!..“, – sako Eglė. – Kiek bendrauju su vaikais!..“ Ir visa tai ne šiaip sau – juk mes kartais nė nepagalvojame, kaip visuomenėje jaučiasi neregys, o juolab – vaikas, kurio poreikiai turėti knygų ir jas skaityti yra labai apriboti, jeigu lygintume su reginčiais vaikais.

Todėl visi Eglės projektai, kurlink bebūtų nukreipti, skiriami atskirčiai tarp reginčių ir neregųjų vaikų mažinti, ugdyti žmonių su regos negalia kūrybinius sugebėjimus, motyvuoti juos (Eglė yra iš-

leidusi neregųjų parašytų ir iliustruotų knygų), o tuo pačiu – padėti suvokti žmonių su negalia unikalumą.

Pavyzdžiui, ką jūs darytumėte, jeigu užrištomis akimis jums reiktų pereiti Gedimino prospektą? Ką jaustumėte? Ką girdėtumėte? Kuo labiausiai pasitiktumėte – klausa, uosle ar lytėjimu?

gos negalia namus. Taip neregiai vaikai, tėvai ar seneliai gali kartu su reginčiais šeimos nariais skaityti tą pačią knygą ir patirti skaitymo malonumą.

Bet jau knygų grožis!.. Ypatingai žavi ir įdomi – Leonardo da Vinci pasakų knyga „Sparnuotosios raišės“, pripažinta gražiausia Lietuvos 2015 metų kny-

Eglė ir tokį projektą įgyvendino – kartu su neregijų grupe per užiantą Gedimino prospektą užrištomis akimis ėjo ir tinklalapio Irytas.lt žurnalistė Sigita Purlytė, vėliau prisipažinusi, kad tie keli šimtai metrų buvo tikras išbandymas.

O kaip jūs, jeigu būtumėte neregys, skaitytumėte knygą? Žinome, kad Vilniuje yra Lietuvos Aklųjų biblioteka, padedanti neregintiems žmonėms gauti informacijos darbui, studijoms, puoselėti pomėgius, patenkinti skaitymo poreikius. Tačiau vaikai su regos negalia šiuo atžvilgiu yra nuskriausti – kad ir labai norėdami, jie neturi galimybės turėti tai, ką mes vadiname namų biblioteka. Nes knyga vaikui – ne tik tekstas, bet ir iliustracija. Be piešinių vaikiškos knygos neišsivaizduojamos.

Bet ar įmanoma nupiešti tokią iliustraciją, kurią neregys perskaitytų?.. Pirštais, lytėjimu, kaip raštą?..

Pasirodo, galima!.. Tokios iliustracijos vadinamos iškiliosiomis. Niekuo gyvu nebūčiau tuo patikėjusi, jei Eglė nebūtų atnešusi ir parodžiusi keletą savo leidyklos išleistų knygų. Jų tekstas – papildytas ir Brailio raštu, o regimos iliustracijos perteiktos taktilinėmis linijomis, rombais, zigzagais. Tai ypatinga galimybė regintiems vaikams pažinti neregimų pasaulį – užmerktomis akimis patyrinėti iliustracijas, išjausti į neregio būseną, susipažinti su Brailio raštu ir pamąstyti apie šių žmonių gyvenimą. Taip ugdomos vaikų socialinės vertybės ir noras padėti kitiems. Knygos – nuostabios ir, žinoma, labai brangios, leidybos kaštai – penkis kartus didesni nei paprastų knygų.

Todėl jos, galima sakyti, yra bibliografinė retenybė – jas perka socialiai atsakingos šeimos savo vaikams ir kolekcininkai, kurie supranta šių knygų išliekamąją vertę ir jų naudą. Na, o neregiam šios knygos yra dovanojamos. Įgyvendinant akciją „Padovanok knygą neregiumi“, žmonių ir įmonių dėka šimtai knygų nukeliavo į žmonių su re-

Eglė Jokužytė ir jos išleistos knygos

Galerija „Taško istorija“.

Nuotraukos iš asmeninio Eglės Jokužytės archyvo

„Neringa ir Naglis“, aut. Viktoras Milūnas, iliustruotojas Reinoldas Kelpša (su regos negalia)

„Užsimerk“ – vaikų pasakų knyga su kvapais

Eglė Jokužytė – ne tik leidėja, bet ir švietėja

Iliustratoras Reinoldas Kelpša (su regos negalia) kūrybos procese

ga ir sulaukusi tarptautinio pripažinimo. Futuristinės dailininko Vilmo Narečionio iliustracijos tiesiog užima kvapą, tokios įspūdingos. Negana to, jos papildytos iškiliosiomis iliustracijomis, taigi „matomos“ ir neregiiui. Knyga išleista su kompaktiniu disku – pasakų galima ir klausytis.

Minėtina ir Nomedos Marčėnaitės iliustruota knyga „Užsimerk“, kurioje sudėtos vaikų pasakos, ir Sigito Poškaus „Baltijos valdovė“, iliustruota Marijos Smirnovaitės. Gal ne veltui jas taip norisi glostyti ir nepaleisti iš rankų...

Tai interaktyvios knygos, kurias galima perskaityti, naudojantis bene visais pojūčiais – lytėjimu, rega, klausa, uosle. Pasakų knyga „Užsimerk“ praturtinta subtiliais aromatais – keturios pasakos turi savo kvapus. (Kadangi „Verslas ar menas“ teikia pasiūlymus ir verslui, ir patys atviri naujoms idėjoms, tai be unikalių knygų leidybos dar užsiima ir įvairių aksesuarų, šiuo atžvilgiu – namų kvapų, aromatų gamyba).

O kur dar atvirukai, kalendoriai, lauko stendai, lentelės, žemėlapiai, dailės, fotografijos, darbų reprodukcijos ir kt!.. Eglė nepamiršta paminėti, kad jos socialinis verslas – tarsi injekcija įvairiems sektoriams, kuri padeda keisti jų požiūrį į socialinius aspektus ir pažadina norą kurti šviesesnę ateitį. O juk tos ateities nesukursi, jeigu atidžiai, su pagarba ir atjauta nepriimsi įvairių visuomenės grupių, ir ypač tų, kurias mes linę pamiršti dėl specifinių jų poreikių ir nevienodų galimybių.

Todėl, Eglės nuomone, taip svarbu sieti šias dvi sritis – verslą ir meną. Siūlyti bendradarbiavimo galimybes menininkams ir verslininkams, pristatyti kūrybinius projektus visuomenei, integruoti į tuos projektus žmones su regos (ir kitokia) negalia. Negana to, socialinis verslas „Verslas ar menas“ atviras ir įvairiems tarptautiniams kultūriniais mainų projektams, sklaidai Lietuvoje ir kitose šalyse – vyksta į užsakomuosius edukacinius projek-

Gražiausia Lietuvos 2015 metų knyga – Leonardo da Vinci „Sparnuotosios raidės“

tus, dalyvauja nuotoliniuose ir privačiuose susitikimuose, veda kūrybines dirbtuves, rengia parodas, susitikimus.

O savo leidžiamoms meninėms knygoms taiko aukštus meninius kriterijus (tiesą pasakius, užtenka paimti knygą į rankas, kad tuo įsitikintum). Ir man padovanojo labai simpatiška, E. Jokužytės su vaikais parašytą knygą – Vilmo Narečionio fantastiškai iliustruotą „Marsiečio abėcėlę“, pažintinę knygą, skirtą regintiems vaikams, besidomintiems kosmosu, biologija ir sveiku gyvenimo būdu.

Lietus į galerijos stogelį nesiliovė barbenės – atrodė, kad ten bėgioja lietaus nykštukas iš Violetos Palčinskaitės eilėraščių knygos. Stiklinių jo batakų tapsėjimas kažkaip labai pritiko šio rytmečio nuotakai ir aplinkai – ne veltui ir galerijos pavadinimas, ir neregijų raštas susietas su tašku, o jeigu pažvelgsime filosofiskai – tai ir su visatos pradžia, ir būties ontologija.

Ir, žinoma, su knyga – vargu ar būtų galima užginčyti jos fenomeną kaip vieną svarbiausių atradimų žmonijos istorijoje. Ir nebūtinai sieti ją su popieriniu formatu – nors Eglė man rodė nuostabias popierinio formato knygas, tegu ir kiek kitokias (gerokai storesnes ir šalia mums įprastų raidžių – papildytas iškiliais taškučiais), bet vaizduotė piešė knygas iš kvapų, iš garsų, iš pūko ir aksomo. Iš viso to, ką aprėpia žmogaus pojūčiai. Ir niekas nežino – gal tokios knygos kada nors ir atsiras.

O šiaip jau Eglės išleistos knygos – tokios gražios, kad tikrai galėtų būti, tarkim, puiki kalėdinė dovana. Paties „Verslo ar meno“ socialiniai projektai – taip pat atviri visam pasauliui. Jie tikrai įdomūs, unikalūs ir, nė kiek neabejoju, rastų savo žiūrovą ir klausytoją ir kitose šalyse, ne tik Lietuvoje.

Nuo taško prasideda pasaulis – tą byloja „Taško istorija“.

Išleista vaikiška grožinė literatūra / Interaktyvios knygos

Knyga „Neringa ir Naglis“, Viktoras Miliūnas, iliustratoras Reinoldas Kelpša (su regos negalia)

Knyga „Sparnuotosios raidės“, Leonardo da Vinci, iliustratoras Vilmas Narečionis

Knyga „Baltijos valdovė“, Sigita Poškaus, iliustr. Marija Smirnovaitė

Knyga „Užsimerk“, vaikų pasakos, iliustruoja Nomeda Marčėnaitė

Knyga „Jeigu aš matyčiau“, Redas Olšauskas (su regos negalia)

Knyga „Sielos preliudai“ Silvija Beatričė Petkevičiūtė (su regos negalia)

Knyga „Eglė žalčių karalienė“, legenda, iliustruoja Rūta Arlauskaitė

Knyga „Dievo vaikų planeta“, kunigas Algirdas Toliatas, iliustruoja Kristina Norvilaitė

Knyga „Marsiečio abėcėlė“, Eglė Jokužytė ir vaikų kūryba, iliustratoras Vilmas Narečionis

Knyga „Eva ir Ema Palangoje“, Aurika Kettler ir Erika Kettler, iliustratoras Ramūnas Vaitkus

Šiomet išleista knyga „Neringa ir Naglis“, skirta autoriaus ir Nidos metraštininko Viktoro Miliūno (1916–1986) atminimui, iliustruota neregio jaunuolio iliustracijomis, nepaliks abejingo nė vieno skaitytojo.

Pasaulį apgaubusi pandemija mus privertė sustoti ir susimąstyti apie gyvenimo vertybes, prisiminti šalia esančius ir kitaip pažvelgti į naujas galimybes. Karantino laikotarpiu E. Jokužytė neliko abejinga prie nuotolinio mokymo prisitaikantiems regos negalią turintiems mokiniams bei pedagogams. Bendraudama su vaikais ir jaunimu, ragino juos nepasiduoti slogioms mintims ir savo laiką išnaudoti kūryboje. Leidėja pakvietė juos įsitraukti į naujos knygos gimimo procesą ir sudalyvauti iliustracijų kūrimo konkurse. Taip buvo pastebėti nuo gimimo nematančio Reinoldo Kelpšo (15 m.) meniniai gabumai ir jaunasis kūrėjas buvo pakviestas iliustruoti knygą „Neringa ir Naglis“ (senelio pasaka). Kad skaitytojai suprastų skirtumą, knyga išleista dviem skirtingais būdais – viena knyga atspausdinta įprastuoju būdu ir skirta tik regintiems, o kita – interaktyvi knyga, skirta visiems. Ši knyga kviečia skaitytojus nukeliauti į nuostabų Lietuvos kampelį – Kuršių neriją ir pažvelgti į knygos meną kitaip bei pasinerti į kitokį pasaulio suvokimą. Čia atsiveria galimybė pamatyti, kaip neregio darbuose atsitiktiniu būdu nugula spalvos ir patyrinėti bei pajauti iliustracijas taip, kaip jas „mato“ neregintys žmonės. Knygos unikalumą įvertino ir Tarptautinė vaikų knygos taryba (IBBY), ji įtraukta į 2021 metų IBBY atrinktų išskirtinių vaikiškų knygų kolekcinį katalogą.

„Marsiečio abėcėlė“, Eglė Jokužytė ir vaikų kūryba, iliustratoras Vilmas Narečionis

Lietuviškosios fotografijos fenomenas

Genialaus Kauno fotomenininko Romualdo Rakausko netekus

Janina Survilaitė

„Disciplinuotas humanizmas“ – kartą perskaičiau apie Kauno fotomenininką Romualdą Rakauską. Tokį visada ir įsivaizdavau. Darbštų, dalykišką, kalbantį racionaliomis intonacijomis, kartais ironišką. Įsiziūrėję į Rakausko kūrinius, visada rasime dialogą, nes jis – „gyvenimo aistros kankinamas vergas šviesioje kasdienybės akimirkoje“, – pastebi knygos „Mirties kilpa“ (2008) autorė Dovilė Zelčiūtė, sugebėjusi jautriai prisiliesti prie fotomenininko kūrybinių versmų, kurios sukelia pačius žemiškiausius uždavinius. „Eiti paskui vidiinio balso šauksmą“, nesivaikant išskirtinumo, populiarumo – Rakausko meninė branda akiškai, todėl prie jo fotografijų – gražūs, emocingi Zelčiūtės siužetėliai. O aš fotomenininko kadruose regiu savo išgyvenimus, nuo pat vaikystės... Nuo tada, kai dar iš baimės nedrebėjau, kad kas nors mane pamatys atleidus šventoriuje su paveldėta iš Orientburgo kalėjime sušaudyto politinio kalinio, pasipriešinusio rusų okupacijai, mokytojo Tėvo Jono Survilos vieninteliu brangiu palikimu – Tėvo Maldaknyge rankose.

Net Alpių kalnų papėdėje sapnuoju tuos gražuosius Atsimainymo atlaidus Vadžgiri bažnyčios šventoriuje... Todėl susigraudinusi ieškau savęs R. Rakausko „Užuovėjos“ fotografijose...

Lietuvoje nuo seno formavosi ir gyvavo stiprus kūrybingų fotografų būrys. Šiandieniniai fotomenininkai irgi sėkmingai pratęsia Balio Buračo, Aleksandro Macijausko, Antano Sutkaus, Romualdo Rakausko ir kitų lietuvių fotografų humanistinės fotografijos atstovų tradicijas, sukurdami netikėtų staigmenų, sužadinančių daugybę spalvingiausių pojūčių ir jausmingų pajautų.

Šiandieninės humanistinės lietuviškos fotografijos atstovai Arūnas Morozovas ir Tadas Kazakevičius žino, kad lietuviškos fotografijos fenomenas yra nepaprastai įdomus ir visiškai nenusileidžia pasaulinei arenai. Jie įsitikinę, kad „fotografuojantis žmogus turi turėti bendrą supratimą apie estetiką, kuri ateina su patirtimi, o neretai su prigimtimi.“ Kiekvienas iš mūsų sutiksime, kad fotografas turi turėti savyje talentą perduoti jausmą, nes visa kita savaime ateis vėliau.

2002 metais su garbingu mūsų tautos išeivijos elitu ir dideliu lietuviškos fotografijos mylėtoju šveicarų Martynu Saladinu organizavome žymiausių Lietuvos fotomenininkų parodą „Baltische Fotolinse“. Paroda vyko pasakiškoje Šveicarijos sostinės Berno Holligen pilyje ir prasmingai paryškino tais metais organizuojamą Šveicarijos Lietuvių Bendruomenės (ŠLB), įkurtos 1952-02-17d., 50-mečio jubiliejų. Tada dar buvo gyvi 22 senosios kartos išeiviai, kurių pasiaukojama veikla Tėvynei visus okupacijos metus turėjo tikslą – saugoti, branginti ir tobulinti gimtosios šalies kultūrą užsienyje...

Reikšmingoje europinėje fotoparodoje Holligen pilies salėje lietuviškas menines fotografijas demonstravo dvylika žymiausių lietuvių fotomenininkų, pateikusių ryškia 250 lietuviškų fotografijų puokštę. Keli šimtai geranoriškų lankytojų net iš kaimyninių Vakarų Europos šalių visą savaitę susidomėję apžiūrino ir vertino iškalbų penkiasdešimt sovietinės okupacijos metų atspindintį fotografijos meną, iš parodos išsinešdami įsimintiniausius, jaudinančius išpūdžius. Kartu su senąja išeivija didžiavomės talentingais fotomenininkais, galėdami Vakarų Europai parodyti savo Tautos istorijos puslapius, atveriančius jos pergyventas sovietinio režimo žaizdas...

Iš Berno Holligen pilyje vykusios Lietuvos fotomenininkų parodos išpūdžių Vakarų Europos žiūrovams įsitikinome, kaip fotografija gali priartinti svetimos šalies žiūrovus prie istorinių ir politinių Lie-

Romualdo Rakausko nuotrauka

tuvos įvykių, asmeninių dramų, komplikuočių žmonių likimų vingių, liūdnos sovietinės kasdienybės, lietuviškų miestelių nostalgijos, nepamirštamų Vilniaus ir jo bažnyčių vaizdų... Net sovietinio režimo ir griežtos cenzūros laikais talentingi lietuviai fotomenininkai sugebėjo nenusileisti pasauliniams standartams. Nenuostabu, kad praėjus trims dešimtmečiams po geležinės uždangos griuvimo Antanas Sutkus gavo Ericho Solomono prizą – pirmasis fotomenininkas iš sovietinio bloko šalių...

... štai 2008 metais kartu su savo ilgamečiu draugu pianistu ir orientalistikos meno ekspertu šveicarų Jeanu prie lietuviškos fotografijos vėl galėjome sugrįžti vartydami naują, spaustuvės dažais tebekvepiančią D. Zelčiūtės knygą „Mirties kilpa“ – apie žymiuosius Kauno fotomenininkus. Eiliniam skaitytojui vienintelė nuoširdžiai parašyta knyga apie lietuviškos fotografijos meną.

... „Kaip viskas čia nežmoniškai nyku ir grau-du“, – vis girdėjau šveicaro atodūsius, tyrinėjant R. Vikšraičio fotografijas. Menininko darbams D. Zelčiūtė sukūrė po jaudinantį, skaudų siužetą, kurio gelmiškumo nepaneigsi: nykumo būseną ir eilinio žmogaus negailėstingą nereikalingumą sovietinėje visuomenėje, jo egzistencijos beprasmiškumą jaus-

mas – ištisa nesibaigianti beprasmiško likimo pajauta, nenoras pamąstyti, kad kažkas galėtų būti kitaip, saldžiai apgaulingas išsilaisvinimas nuo galvojimo ir pareigų. Nuotaikos, kurioms nereikalingi žodžiai: „Pasislėpusio jausmo meniškasis atspindys!“

Panašius „siužetus“ kadaise ir man kasdien teko pergyventi. Jie atgimsta žiūrint į Vikšraičio fotografijas. Išverčiu šveicarui autorės tekstus, o tada pasakoju asmeniškai gyvenimo Lietuvoje patirtis, pačios patirtus sovietinio likimo vaizdus, kai Raseinių rajone lankydavau užguitus, suvargusius, amžinai alkanus ir tėvų sumuštus sovietinio kolchozo alkoholikų vaikus – savo auklėtinius.

Vikšraičio paveiksliai manyje prikelia jau užmigusių siaubą, nes niekas iš mano pasąmonės nedingę ir, matyt, iki mirties nedings. Nors šveicarai tuo sunkiai galėjo patikėti, pasakojau, kaip mačiau tokių nuožmų, agresyvių maištą veiduose, tuos begaliniai skaudžius, nesibaigiančius žmonių priekaištus, gerai nenuokiant, kam juos skirti: Santvarkai? Dievui, kurio maloningumui ateizmas nepaliko vietos? Tėvynei, kuri jau tapusi ne jų, o svetima? Jų vaikų mokytojai, kuri nieko negali nei pakeisti, nei padėti?

Nukelta į 8 psl.

R. Vikšraitis. Iš ciklo „Vienkiemų godos“

Vytautas V. Stanionis. Žeimelis, 2003

Pirmieji Lietuvos žingsniai į Europos Sąjungą Vytauto V. Stanionio objekte

Ieva Marija Mendeikaitė

Lietuvoje auga vis daugiau naujų kartų, kurios patiria visai kitokią Lietuvą, nei ją patyrė jų tėvai ar seneliai. Tačiau kokia buvo ta Lietuva anksčiau ir kaip geriausiai galima perteikti jos dvasią, nuotaiką tiems, kurie apie tai girdėjo iš istorijos vadovėlių ir trumpų savo giminaičių pasakojimų? Vienas aiškesnis, galbūt tiksliau sakyti, „vaizdiškesnis“ to laikotarpio atpasakojimas – Vytauto V. Stanionio fotografijų ciklas, ypač jo 2003–2004 m. fotografijos darbai, kurie atspindi Lietuvos perėjimą iš vieno laikotarpio į kitą.

Tai vienas iš tokių fotografijos ciklų, į kuriuos žiūrėdamas jautiesi tikrai ilgai prikaustytas prie ekrano, tarsi gyvenantis tose nuotraukose ir jaučiantis tų nuotraukų dvasią, pavaizduotų veikėjų skausmus ir džiaugsmus. Subjektyvioji dokumentika, objekto, periferijos ir konteksto santykis, jautrūs spalviniai niuansai, konteksto suteikimas ir kitokios mintys aplanko žvelgiant į V.V. Stanionio fotografiją.

Toks fotografo talentas veikiausiai paveldėtas, mat Vytauto V. Stanionio tėtis buvo gerai žinomas Lietuvos fotografas. Savo fotografo karjerą pradėjęs dar sovietmečiu, kai žmonėms reikėdavo nuotraukų pasams. Vos po metų pasų nuotraukų fotografavimo proceso Vytauto tėtis gavo fotografo darbą regioniniame laikraštyje, kur netrukus tapo garsiu populiariu fotografu. Po tėvo mirties jo darbų tąsą perėmė sūnus Vytautas V. Stanionis. Na, o viena pačių išimintiniausių parodų „Lietuva: Atsisveikinimo vaizdai“ jau buvo paties Vytauto V. Stanionio darbų ciklas.

Paklaustas, kada tvirtai apsisprendė sekti tėčio

pėdomis, atsakė, jog vaikystėje kasdien matė, kaip daroma fotografija: „Gal tai ir padarė kažkokią įtaką. Pirmasis nedidelis fotoaparatas – tėvo padovanotas, bet aiškus posūkis į profesionalią fotografiją buvo jau po jo mirties. Jaunystėje didžiausią įtaką darė aštuntojo dešimtmečio Lietuvos fotografijos pakilimas.“ V. V. Stanionis dirbo fotografu gamykloje, įvairių laikraščių fotokorespondentu, Fotografijos meno draugijos sekcijos vadovu. Nuo 1994 metų buvo laisvai samdomas fotografas, dar vėliau – apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. 1996 ir 2004 fotomenininkas gavo Alytaus miesto savivaldybės kultūros premiją, 2005-aisiais – individualią valstybės stipendiją. V. V. Stanionis yra Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, nuo 1972-ųjų dalyvavęs parodose ne tik Lietuvoje, bet ir Belgijoje, Rusijoje, Vokietijoje, Baltarusijoje, Estijoje, Ukrainoje, Latvijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Olandijoje bei daugybėje kitų šalių.

„Tada slėgė nedarbas, bet kūrybiškumo užteko. Ieškant išeičių, labai smagi idėja padaryti grupines miestelių gyventojų nuotraukas tiesiog žybtelėjo galvoje vaikstant mieste“, – tolimus 1999-uosius prisiminė fotografas Vytautas Stanionis. Vytautas V. Stanionis seriją „Lietuva. Atsisveikinimo vaizdai“ pradėjo likus porai metų iki Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, kuomet jau buvo juntamos artėjančių permąnų nuotaikos. Suvokdamas, kad netrukus gyvenimas stipriai pasikeis, menininkas ėmėsi fiksuoti mažus Lietuvos miestelius ir provincijos gyvenimą, kuriuose jau

buvo juntami vartotojiškos visuomenės atributai ir ženklai, keičiantys ne tik miestelių išvaizdą, bet ir žmonių elgseną.

Pasak paties autoriaus, tos kiek kreivokos, šiek tiek pasvirusios kompozicijos primena pačią Lietuvą – kiek pakrypusią, tačiau nepargriuvusią: „2003–2004 metais keliavau po Lietuvą, turėdamas labai aiškų tikslą – aplankyti kuo daugiau nedidelių miestelių ir kaupti „Atsisveikinimo vaizdus“. Šitokių serijos pavadinimą padiktavo artėjantis stojimas į Europos Sąjungą. Tuomet daugelio lūkesčiai, susiję su artimiausia mūsų ateitimi, buvo nepaprastai viltingi: netrukus gyvensime saugiau, patogiau, sočiau... Štai kodėl norėjosi palikti atminčiai tirpstančius skurdaus mūsų gyvenimo ženklus. Tartum ribotą ženklių tarp praeities ir ateities.“

„Svaigiomis kūrybinių kelionių dienomis teko patirti daug išpūdžių, dėl kurių priartėjo visa Lietuva. Neatsiejama šio ciklo dalimi tapo ir kelionių metu rašytas dienoraštis, kurio fragmentus ir pateikiu kartu su to meto fotografijomis“, – pasakoja fotografas. Keletas tokių ištraukų iš menininko dienoraščio: „Antradienis, birželio 31 d. Akys visą laiką ieško vaizdų. Kažkurį sekundės dalį smegenys fiksuoja situaciją prie autobusų stoties. Pro mikroautobuso langą šmėsteli šaligatviu einančių žmonių susidėstymas. Vaizdas nesugeba įsitvirtinti atmintyje. Tik šmėstelėjimas. Tik nuojauta, kad visa tai, ko ieškau, yra. Gal ir užslėpta, gal nedrąsiai pasirodo, gal ne kasdien, bet yra.“; „Penktadienis, liepos 4 d. Plati kamera racionali. Reikia taupyti juostą, todėl labai atidžiai tikrinu vaizdą Vabalninko turgelyje. Moterys, prekiaujančios dėvėtais rūbais, įprastai su nerimu, bet šalia bendravimą lengvinanti Lora. Tai gi moterys greitai nurimsta. Ir galiu laisvai dirbti. Vabalninke gausu namelių, pasmegusių žemėn, pakrypusių, išklibusių, mažais langeliais. Tikras muziejus. Atsirinkti reikia kruopščiai. Vadinasi, vėl be intuicijos nė žingsnio. Fotografavimui trukdo vidurdienio saulė. Vėliau miestelio lėtumui kitokią energiją atneša lietus. Į Vabalninką reikia sugrįžti rudenį vien dėl namo su mėlynu kryžiumi. O į Pasvalį gal nebūtina grįžti. Vakarejant su Lora vaikštome po miestelį, fotografuoju šį bei tą, bet ne tą, ne taip... Kūrybinei dienai pakanka dviejų plačių spalvotų juostų. Juodai balta šalia, bet su ja tik Loreta, pabudusi iš miego, lyjant lietuvi mašinoje pasirodo graži ir egzistenciška.“

Ši „Atsisveikinimo vaizdų“ paroda taip pat buvo rodyta ir 2013 m., Prancūzijoje, *Château d'Eau* galerijoje. Parodos atidarymo metu *Château d'Eau* ga-

Vytautas V. Stanionis. Pašvitinys, 2003

lerijos vadovas Jean-Marc Lacabe savo kalboje pasakojo, jog V. Stanionio kūrybą atrado viešėdamas Lietuvoje pagal Kauno fotografijos galerijos meno rezidencijų programą. Gerai žinodamas lietuvių klasiškinę juodai baltą fotografiją, jis buvo priblokštas V. Stanionio spalvų ir to jausmo, kuomet kuo daugiau bežiūrint iš pirmo žvilgsnio tarsi atsitiktiniais atrodančius kadrus vis labiau ryškėjo gerai apgalvotos kompozicijos ir stiprėjo darbų paveikumas.

Nukelta į 8 psl.

Lietuviškosios fotografijos fenomenas

Atkelta iš 6 psl.

Kam?

Kam patikėti savo kasdienį skausmą, nevilgtį ir prieš ką dar mėginti beprasmiškai kovoti?

Savo akimis mačiau, kaip girta, seniai nesipraususi, su cigarete dantyse motina, laikydama rankoje vištą nukirsta galva, išrėkė: „*Štai nukirtau dedeklei galvą, kad tas banditas (sūnus – J. S.) pajęstų!!! Matai, badu pas mus nedvesia!!! Daugiau nieko negaliu tau padėti, tamsta mokytoja!..*”

Nuotraukos „Mirties kilpoje“ man priminė mano ir kitų Laisvės kovotojų palikuonių likimus. Kai kuriems jie dabar sumišę su emigrantine nostalgija... Štai gerai prisimenu Žemaičių plento rūkus, kurie vakarais užklodavo žalias gimtinės pievas, paslėpdavo nuo rūpesčių, dažnai atgaivindavo nuo liūdnu minčių pavargusią galvą. Tuos rūkus mėgo gert lyg atvėsusi pieną... Kad rūkas emigrantui gali būti „skaudžiai geliantis“, įsitikinau emigracijoje, žiūrėdama į dažnas Ciuricho ežero miglas, kurios nuaudžia mano atmintyje įvairiaspalvių ilgesių gijas. Žavinga, kai rūkas fotografijoje gali būti „metaforinė substancija“, kaip fotomenininko Vytauto Pletkaus kūrybos pagrindas. Audinys, ant kurio galima „siuvinėti prisiminimus“, o jie išryškėdami priartėja ir vėl nutolsta, bet visada lieka gyvi atmintyje.

Nepamirštami ir Čičirkienės miestelių vaizdai, aprašyti D. Zelčiūtės knygoje. Sako, menininkė džiūgavo, galėdama įamžinti vietas su realais vietovardžiais, kurių greitai neliko... Būdama Vilniaus universiteto filologijos-istorijos fakulteto studentė, dalyvaudavau prof. Jurgio Vanaگو kraštotyros ekspedicijose. Kartą Skriaudžių apylinkėse ieškojome vietovardžių-vandenvardžių. Kaimo močiutės su šikibusiais į sijonus anūkėliais pasakojo, dainavo į mūsų diktofonus, minėjo raistų, šilų ir miškelių, griovių ir pakriaušių pavadinimus, kuriuos tik jos vienos ir težinojo.

Aleksandro Macijausko liūdnamis fotografijos meno kaleidoskopas krito į akis daugeliui šveicariškos parodos *Holligen* pilyje lankytojų. Ypač

autentiškai modernūs, prikaustantys kiekvieno žvilgsnį darbai, kai talentingas fotografas šoka į pačią gelmę, patraukliai parodydamas „*nepagražinto buvimo antspaudą*“ kadre. Pažinti meninės fotografijos meną reikia įkvėpimo, kruopštaus darbo, labai rimtos kelių mokslų klotų modeliavimo ilgametės patirties. Reikia, kad vaizdas išgrynėtų ir priartėtų prie realybės pojūčio. Bene giliausiai naująjį skaitmeninio meno metodą įsisavinęs pasakojo kaunietis E. Ivanauskas, gražių rezultatų pasiekęs skaitmeninio komponavimo stebukuose tarptautinėse parodose.

Mano minėti šiandienos fotomenininkai Arūnas M. ir Tadas K. pabrėžia, kad fotografas turi daug investuoti į kokybę, aukoti savo brangų laiką, kaupdamas žinias ir patirtį, o tam valstybei nepakanka lėšų...Lietuvos fotomeistrai principingi – žino savo tikslus ir niekada nesutiktų išduoti aukščiausių kūrybos reikalavimų.

P. S. *Tinkamai įvertinus visus Lietuvos fotomeno meistrus, tobulai įvaldžiusius fotografijos meno subtilumus, kirbės klausimas, kokią reikšmę Lietuvos žiūrovui paliko nieko bendro su tikruoju fotografijos menu neturinti naujų Šveicarijos emigrantų organizuota kilnojamoji mėgėjiškos fotografijos paroda (2018–20)? Kodėl ji vadinama emigrantų dovana Lietuvai, jeigu, kaip ir visi dabartinių emigrantų projektai, dosniai užmokėti iš vargano Lietuvos biudžeto? Kaip branginama talentingųjų Lietuvos fotomenininkų fotografijos vertė, jeigu dešimtis kartų daugiau Šveicarijoje uždirbantis emigrantas gali būti dosniai LR paremtas, kai leidžia žemo lygio brošiūras ir organizuoja tuščiavidures mėgėjiškas parodas „dovanų Lietuvai pavidale“?*

Tai parodo tik begalinį savanoriškai iš Lietuvos išvykusių norą, apvagiant Lietuvoje likusius tautiečius, save nepelnytai išgarsinti.

LR vyriausybė ruošiasi 2022 metų biudžeto svarstymams. Idomu, kiek dešimčių milijonų konservatorių partija, vadovaudamasi savo sena dosnumo tradicija, skirs išpūstiems tautai naudoms neduodantiems emigrantų projektams?

Vytautas V. Stanionis. Kupiškis, 2004

Vytautas V. Stanionis

Atkelta iš 7 psl.

Publika taipogi sutiko Stanionio kūrybą emociškai, ne vienas pabrėžė, kad nepaisant to, jog darbuose beveik nėra žmonių, iš jų sklinda be galo stiprus žmogiškumas, vienišumo jausmas. Lietuvos provincijos vaizdai čia ypatingai sutelkti į objektą, griežtos linijos ir spalvoti planai skausmingai pabrėžia ištuštėjusias, apleistas, dažnai nebegyvenamas, visų pamirštas ir apleistas vietas. Ir tik žmonės šiems fotografijoms suteikia ypatingą melancholiją ir liudija pastangas pasipriešinti ir išvengti šių pokyčių sąlygotos nemalonės. Pačiam autoriui tai buvo viena pačių didžiausių asmeninių parodų užsienyje, o kai kurie šios serijos darbai čia patyrė savo debiutą, kadangi anksčiau niekada nėra buvę eksponuoti net Lietuvoje.

Miestelių fotografijose V. V. Stanionis atranda netikėtus, nelauktus, (ne)matomus sienų, namų, gatvių, dangaus santykius. Net fotografijos spalvos tarpusavyje taip koketuoja, kad senas sukiužęs indigo spalvos namelis nejučia tampa įdomia, savita, netgi gražia kasdieniškos, įprastos aplinkos detale. Laikas fotografijose reliatyvus, jame tarsi matomi dabarties simboliai (reklaminiai plakatai), tačiau kartu ir sovietmečio relikta (įvairūs statiniai, lauko žaidimų aikštelės atributai). Dabartis tam-

pa efemeriška. Dabartinio pasaulio atributai sparčiai nyksta (ir atsiranda naujų), o jų efemeriškumą fiksuoja fotografo kamera. Fotografijos tarsi punktyrine linija nubrėžia „mirusios kultūros“ ir šiuolaikinio pasaulio vaizdinio bendrumą.

Autoriaus įsitikinimu, sparčiai besiveržiantys vartotojiškos visuomenės atributai ir ženklai į provincijos užtekčius ir užkampius keičia ne tik miestelių išvaizdą, bet ir žmonių elgseną. Fotografas, apibūdindamas savo fotografijos objektą, rašė: „Visame žmogaus veiklos gaudesyje išgirsti sąskambius, nuo kurių tankėja kvėpavimas. Svarbu – įtempti klausą. Pažinti šviesos galią, užburti ir atkerėti žoles ir bažnyčias, karves ir traktorius, stulpus ir šunkelius.“

Vytauto V. Stanionio kelionė po prieš-europinės Lietuvos miestus ir miestelius – vienas monumentaliosios ir nuosekliausios fotografijos darbų apie atokiau nuo didmiesčių tvyrantį spalvingą, tarytum laike įstrigusį gyvenimą. Daugelis 2003–2004 metais Vytauto Stanionio užfiksuotų vietovių – miestelių aikščių, pastatų, urbanistinių kompleksų – šiandien stipriai pasikeitę ir byloja apie didelius socialinius, ekonominius ir estetinius pokyčius Lietuvoje, įvykusius per pastaruosius dvidešimt metų.

Naujai išleista Rytmečio Rasa/ Morning Dew poezijos/fotografijų knyga

Pristatymas ir autorės eilėraščių skaitymas (lietuvių ir anglų kalbomis) įvyks **sekmadienį, spalio 24 d., 2 val. p. p. Balzeko muziejuje.**

Zenonas Gailius pradžiugins dalyvius trumpa muzikine programa, jo sesuo Jadvyga Gailiūtė-Musteikienė pasidalins keletu jos įspūdingų eilių.

Knygos autorė Rasa Stefania Miliauskas ir iliustratorė, Dalios sesuo Dalia Riley maloniai kviečia visus dalyvauti.

Knygą galima įsigyti **Draugas Lithuanian newspaper Čikagoje, Three Moons Fiberworks Chesterton Indianoje, parduotuvėje DewAndMe per Etsy, užsienyje per www.patogupirkti.lt**

Apie autorę

Gimiau ir užaugau Čikagoje, lietuvių šeimoje. Esu jauniausia iš keturių vaikų. Poeziją kurti pradėjau būdama vos penkiolikos metų. Ankstyvoje jaunystėje susidomėjau ir fotografija, kai tėvelis nupirko man pirmą fotoaparata.

Loyolos (Loyola University Chicago) ir Concordia (Concordia University) universitetuose studijavau psichologiją, įgijau psichologijos mokslų bakalaurą bei magistro laipsnius. Esu kandidatė į psichologijos mokslų daktarus (angl. ABD – all but dissertation). Daug metų ligoninėje ir mokyklose dirbau klinikinė koordinatore bei elgesio specialiste, konsultuodavau dėl elgesio autizmą ar kitokius psichologinius sutrikimus turinčius pacientus.

2019 m. gegužės 5–7 d. dalyvavau Vilniuje vykusiame Pirmajame pasaulio lietuvių rašytojų suvažiavime. Priklausau Lietuvos rašytojų sąjungos rezidencijai JAV ir trejus metus dalyvavau JAV lietuvių „Poezijos pavasaryje“.

Mane domina natūralios medicinos, sveikatos ir sporto psichologijos mokslai. Labai mėgstu keliauti, leisti laiką su šeima ir draugais, vaikščioti gamtoje, šokti, boksotis ir bėgti įvairias distancijas. Man labai svarbu palaikyti ryšius su Lietuvos ir Amerikos lietuviais, ypač su mano giminėmis Lietuvoje. Rašydama mintimis keliauju į tėvų gimtinę ir jaučiu jų dvasią. Poezija gimsta iš stiprių jausmų, kurie gyvena širdyje ir virsta žodžiais bei randa amžiną poilsį popieriuje.

Gyvenkite, mylėkite ir judėkite – džiaugsmingai bei aistringai...

Info iš internetinio puslapio lietuviautoriai.lt

